

CAPÍTOL II:
LES CEGUESES DEL CONEIXEMENT: L'ERROR I LA IL·LUSIÓ A PARTIR DE
“EL CÓNsul DE SODOMA”

Ignacio L. Jarne, Núria Rajadell i Imma Bordas

Títol i títol original: *El cónsul de Sodoma*

Direcció: Sigfrid Monleón

Producció: Andrés Vicente Gómez

Any de producció: 2009

Durada: 110 min.

Guió: Joaquín Górriz, Miguel A. Fernández y Sigfrid Monleón; amb la col·laboració de Miquel Dalmau, autor del llibre “Jaime Gil de Biedma”, en el que es basa aquesta pel·lícula

Fotografia: José David. G. Montero

Muntatge: Pablo Blanco

Música: Joan Valent

Intèrprets: Jordi Mollà (Jaime Gil de Biedma), Bimba Bosé (Isabel Gil-Bel), Àlex Brendemühl (Juan Marsé), Josep Linuesa (Carlos Barral), Isaac de los Reyes (Toni), Alfonso Begara (Luis), Juli Mira (Don Luis), Vicky Peña (Doña Luisa), Susana Fialho (Joaquina).

Editora o distribuïdora: Rodeo Media

FITXA TÈCNICA

A) OBSERVAR I COMPENDRE

La biografia

Jaime Gil de Biedma i Alba (Barcelona 13 novembre 1929 - 8 de gener de 1990) va ser un dels poetes en llengua castellana més importants del segle XX. Membre de l'anomenada “Generació del 50”, la seva obra poètica té una qualitat inqüestionable, tot i que cal assenyalar que no va ser massa extensa. Els seus versos, potents en la forma i contundents en el fons, beuen directament d'unes experiències vitals intenses i d'una visió de la realitat tan bipolar com lúcida, tan amarga com nihilista.

Membre de l'alta burgesia barcelonina de la seva època, Gil de Biedma sempre va gaudir d'una situació econòmica molt potent, fet que va motivar que la seva dedicació a la literatura no fós l'única activitat important per ell, que era gaudir de molts altres esdeveniments i experiències. Cal recordar que va ser un dels directius de la important Compañía Española de Tabacos de Filipinas, i el seu gran negoci li va permetre no haver de matar-se treballant dia i nit, i gaudir de molts diversos plaers de la vida burgesa. Tot i el seu extraordinari i reconegut talent, la poesia va esdevenir per ell una afició que l'apassionava, i que entre altres aspectes, li permetia poder manifestar les seves pròpies contradiccions i mostrar unes emocions desconcertants i escarides que mai va saber acabar de gestionar del tot. La seva vida va transcórrer entre un magma de passions, malenconies i vivències, reals i imaginades, que va transformar en uns versos carregats de pessimisme i marcats per allò que en el fons el corsecava, la seva incapacitat d'acceptar i assimilar el pas del temps i la seva manera particular d'ésser i de fer. En una de les seves principals obres, "No tornaré a ser jove", es manifesta clarament l'angoixa vital amb la que va viure fins el darrer moment. La paraula que millor defineix la trajectòria vital de Gil de Biedma és la contradicció. Tot i sent un homosexual manifest, el gran amor de la seva vida va ser una dona, tot i sentir-se proper a les idees comunistes que per aquella època defensava el PSUC, sempre va ser molt crític amb ells i mirar amb molt recel i escepticisme el dogmatisme d'una esquerra massa influenciada per la Unió Soviètica; encara que la seva obra és literàriament immaculada, mai va creure massa en si mateix i sempre es va considerar un poeta mediocre. Aquesta visió relativista de la vida i de les seves circumstàncies, amb una extrema sensibilitat, així com aquesta incapacitat per posicionar-se vitalment i arreglar-la amb una trajectòria personal coherent, el van influenciar de cap a peus.

La vida i l'obra de Gil de Biedma està caracteritzada per un abans i un després, tenint com a fita intermèdia l'any 1967, en què Isabel Gil Moreno, el gran amor de la seva vida, mor en un desafortunat accident en ser arrossegada per una riuada. Tot i que la relació amb Isabel va estar condemnada des del principi al fracàs, ja que ella anava amb gran freqüència amb altres homes; aquest gran impacte va fer que la seva poesia es tornés encara més existencialista i pesimista del que havia estat –i ho havia estat!- fins aquest moment.

A banda de la seva obra literària a Gil de Biedma se'l recorda molt per la seva pertinença a la "Gauche Divine", un grup d'intel·lectuals i artistes de classe alta que tenien el seu epicentre a la mítica discoteca Bocaccio de Barcelona, i tot i que normalment no treballaven plegats els uns amb els altres, van anar emmotllant idees i propostes que crearien la base sobre la qual es mouria l'avantguarda cultural barcelonina durant els anys seixanta i principis de setanta. A mitjans dels setanta, Gil de Biedma pateix una nova crisi existencial després de publicar la seva obra "Diari d'un artista seriosament malalt", titllada per la postura conformista i acomodada en què s'instal·len aquesta colla d'intel·lectuals després de la mort del general

Franco, però que a ell particularment li provoca llargs períodes depressius en els que la seva producció literària serà pràcticament nul·la.

A la dècada dels vuitanta el poeta passa per un aparent període emocionalment estable, per un doble motiu: per una banda per l'íntima relació que manté amb l'actor Josep Madern, i per l'altra per l'estimació que li dispensa la nova generació d'intel·lectuals del moment. Però ara que la cosa anava prou bé, se li diagnostica la malaltia de la Sida. Una tragèdia que el porta a emmalaltir acceleradament, i a passar els darrers anys de la seva vida en un total anonimat.

El personatge

Quan l'any 2010 Andrés Vicente Gómez es va plantejar portar la vida de Jaime Gil de Biedma a la gran pantalla; el seu principal objectiu no era tant repassar la vida del poeta amb pèls i senyals, sinó mostrar als espectadors com era la Barcelona dels anys seixanta, una ciutat on la creativitat, l'art i l'avantguarda estaven en plena expansió; exemple pràcticament únic a tota Espanya. La intenció del productor era ensenyar a les noves generacions com un grup de joves intel·lectuals va saber transcendir el règim dictatorial i crear un espai de llibertat i cultura fora del normal.

A través de la pel·lícula s'hi reflecteix l'apassionant vida del protagonista que sobrepassa la passió i intensitat normal, des de la mirada del context sociohistòric. Potser això va motivar que després de l'estrena a les sales del Cònsol de Sòdoma se suscités una gran polèmica entre tots aquells que van conèixer personalment a Gil de Biedma. El més gràfic de tots va ser Juan Marsé que va titllar la pel·lícula com a "grotesca, ridícula, falsa, inversemblant, bruta, pedant, dirigida per un faller incompetent i desinformat, mal interpretada i amb diàlegs deplorables".

Per als que creiem que les pel·lícules cal analitzar únicament des de la seva perspectiva cinematogràfica, poc ens importa si el film és fidel o no al que ha passat durant els 61 anys de vida de Jaime Gil de Biedma. El que hi hem trobat és el retrat d'un ésser humà complex i fascinant que va lluitar tota la seva vida contra les seves pròpies contradiccions, fet que clarament va quedar palès en els seus textos. A través d'aquesta història es poden conèixer les pors, inquietuds i anhels d'una persona que sempre va mirar la part més grisa de la vida, d'un Peter Pan que es negava a créixer i que contemplava amb dolor i tristesa el fugaç pas de la vida. La pel·lícula és una reflexió sobre l'esdevenir del temps, sobre les motivacions que condueixen cap a la creació artística, sobre la incapacitat d'assumir la pròpia maduresa i el problema que provoca l'aturar-se en els convencionalismes, o fins i tot arribar a fugir d'ells, quan ni tan sols es tenen clars els propis objectius vitals. Una pel·lícula, en definitiva, sobre l'amor, la soledat i la por a ser un mateix.

Quan més ens submergim a través de les seves imatges i anem coneixent la vida del poeta, acabem rendint-nos als seus encants i entenent una mica més els complexos mecanismes a

partir dels quals va articular la seva existència. A més, els responsables van saber integrar l'obra literària amb el moment vital en què es va produir, per la qual cosa podem entendre molt millor les motivacions i influències que van portar a la seva creació.

El Cònsol de Sodoma adquireix la seva raó de ser quan s'analitza en conjunt. El camí que recorrem entre la primera i l'última seqüència, és la plasmació d'un viatge emocional. Mentre a l'inici veiem a Gil de Biedma completament nu fent l'amor amb un "xapa" filipí en una lúgubre casa de Manila; a la darrera escena es mostra amb un prostitut, en aquest cas del barri xinès de Barcelona, despullant la seva ànima davant de la càmera i mostrant-nos el seu veritable drama interior. Aquest paral·lelisme moral entre dues formes d'entendre la nuesa, dos entorns lúgubres, dues formes de gaudir d'un sexe mercantilitzat i buit, i dues realitats socials tan llunyanes com equidistants, reflecteixen que, en el fons, la vida del nostre protagonista no ha canviat gens ni mica amb el pas del temps. Aquesta no és una història que evoluciona, sinó simplement la crònica d'una persona conscient del seu pessimisme, soledat i confusió, des del primer fins el darrer dia de la seva existència.

Les seves relacions

Al llarg de la pel·lícula se'ns mostren tres relacions afectives del poeta. El comú de totes elles és que el protagonista és conscient que cap té futur, totes elles són viatges a cap part en què el desig de ser estimat a qualsevol preu, la necessitat d'autofirmació i la lluita interior entre el somniat i el desitjat, es fan molt evidents.

Ni el noi humil de la seva joventut, ni la seva estimada Isabel ni molt menys Toni, un xicot de raça gitana, són capaços de satisfer l'enorme buit intern que l'assola. Si al primer l'humilia en un acte d'egoïsme i de supèrbia classista, i amb el tercer entra en una relació obertament sadomasoquista que més aviat sembla una forma d'interlocutori càstig; és amb la segona amb la qual viurà un moment veritablement especial. Isabel és l'única que l'entén, la dona que comparteix el seu punt de vista boig i nihilista de la vida, la persona que aconsegueix entendre que més enllà del personatge, hi ha una persona complexa i turmentada. Però tampoc aquesta relació va ser possible. Isabel i Jaume eren massa semblants, amagaven massa cicatrius al calaix dels records; eren massa egoistes dins de la seva exclusiva aurèola de complementarietat. Ella sabia com era ell i l'espantava que, encara que mai l'hi digués, demanés constantment i inconscient perdó pel mal que havia fet i, sobretot, pel dany que l'hi havia de fer. La vida per Jaume era bàsicament unidireccional i aquesta egolatria impostada i irreprimible el porta a perdre a Isabel encara que, en el fons, s'odii per això. A partir de la seva mort només en resta el sentiment de culpabilitat i els records que el turmenten.

No has après, innocent,
que en tercera persona

els bells sentiments
són històries perilloses?

Que la sinceritat
amb que t'has lliurat
no la comprenen ells,
nena Isabel. Vés amb compte.

Un altre aspecte interessant que es manifesta a través de la pel·lícula correspon a les relacions d'amistat que estableix el protagonista amb el cercle d'intel·lectuals. D'entre tots els seus amics, el respecten sobretot Juan Marsé i Carlos Barral; ells són els únics que es mostren assertius, que no l'hi riuen les gràcies, que l'hi col·loquen -molt de tant en tant però amb fermesa- un lluent mirall davant del seu rostre. Del primer admira la seva constància, la seva capacitat de superació, la seva fermesa, la seva humilitat (personal i social) i el seu talent. El segon, gairebé concebut com una figura paterna, la veu pausada i serena de la consciència que li assenyala les seves imperfeccions i que, alhora, l'admira sense adulació, tema que mai ha suportat !.

Les relacions familiars es tracten de manera molt superficial. Aquí no entrem en disquisicions freudianes sobre complexos i sentiments de rancor; únicament contemplem el complex equilibri emocional que ha de dur a terme un burgès culte, de gustos refinats i amb classe a l'hora de conjugar les seves fosques passions i la tendència als excessos, amb una família tradicional que ni entén ni s'entén el seu fill.

Jaume no ha estat l'home respectable que el seu pare havia desitjat, i per això se sent terriblement culpable per haver-lo decebut. El pare, Don Luís, en una escena de la pel·lícula, entén que el seu fill mai serà el que ell vol i decideix deixar-ho tranquil. Jaume però, mai es traurà el remordiment de sobre.

Què m'agraeixes, pare, acompanyant-me
amb aquesta confiança
que entre els dos ha creat la teva mort ?
No pots donar-me res. No puc donar-te res,
i per això m'entens.

Contra Jaime Gil de Biedma

La seva podia haver estat una història senzilla, una història sense més interès que transcorre entre carrers, asfalt, telèfons, edificis, bars, oficines, cotxes, soroll,...una història anònima d'anhels, pors, il·lusions, tristeses, somnis i petites misèries. Una història que, com la majoria

d'històries, ni són massa interessants ni provoquen la més mínima curiositat; però la grandesa de Biedma és que va saber crear una obra immortal emmarcada en una època irrepètible; la seva era literatura sortida de les vísceres, poesia conjugada gràcies a una personalitat plena de llums i ombres que va viure una vida intensa.

T'acompanyen les barres dels bars
últims de la nit, els xulos, les floristes,
els carrers mortes de la matinada
i els ascensors de llum groga
quan arribes, borratxo,
i et pares a veure en el mirall
la cara destruïda,
amb ulls encara violents
que no vols tancar. I si et va increpar,
rius, em recordes el passat
i dius que envelleixo.

A l'obra "Contra Jaime Gil de Biedma" és potser on contemplem amb més claredat les inquietuds de l'artista. Aquesta necessitat de beure a glops el seu present, de viure-ho de manera intensa, la plasmació d'una mirada implacable cap al seu propi esdevenir, les contradiccions que l'impulsaven a actuar de manera desmesurada, la incapacitat d'acceptar el pas del temps, la tristesa dels que mai va ser capaç de lliurar-se. Tot això ho plasma en uns versos que són un retrat dur i demolidor de si mateix.

Probablement Gil de Biedma mai va saber entendre les seves reaccions, sinó que senzillament es va deixar portar per les seves emocions, i manifestar el seu pessimisme poètic que el va acompanyar al llarg de tota la seva vida. Encara que tots els autors es deixin una part de si mateixos en la seva obra, en el cas de Jaime Gil de Biedma aquesta es converteix en la raó de ser, en la seva major i única motivació.

Apropar-se a la seva literatura implica conèixer a un personatge que només ens va deixar un grapat de versos. La lectura d'aquests versos ens provoca un torrent tan enorme de sensacions que resulta materialment impossible no utilitzar com a referents vitals; i és que hi ha vides i obres capaces d'activar la nostra memòria, de fer-nos reflexionar sobre els esdeveniments que formen part de la nostra vida; obres que remouen les nostres emocions, amb el do de transformar-se en un mirall que ens mostra, d'una forma diàfana i cruel, la visió parcial, distorsionada, narcisista i subjectiva que tenim de nosaltres mateixos; obres, en definitiva, que aconseguen que siguem conscients del profundament contradictori que som els éssers humans.

Aquesta és la grandesa d'un autor irrepètible, que ens recorda...

Que la vida anava de debò
un ho comença a comprendre més tard
- Com tots els joves, jo vaig venir
a portar la vida per davant.
Deixar empremta volia
i marxar entre aplaudiments
- Envellir, morir, eren tan sols
les dimensions del teatre.
Però ha passat el temps
i la veritat desagradable treu:
envellir, morir...

B) RELACIONAR I REFLEXIONAR

La pel·lícula no és ni més ni menys que el retrat d'un ésser humà complex i fascinant que va lluitar al llarg de la seva vida contra les seves pròpies contradiccions i que va plasmar en els seus textos, de manera magistral, els seus fantasmes quotidians. Gràcies a un sòlid guió i a la superba interpretació d'un Jordi Mollà en estat de gràcia, els espectadors podem conèixer les pors, inquietuds i anhels d'una persona que sempre va mirar la part més crua de la vida, d'un etern Peter Pan que es negava a créixer i que contemplava amb dolor, malenconia i tristesa el transcórrer dels anys.

La pel·lícula esdevé una reflexió sobre el pas inexorable del temps, sobre les complexes motivacions que porten cap a la creació artística, sobre la incapacitat d'assumir la pròpia immaduresa, sobre el difícil que resulta encongir-se davant els convencionalismes -i sobretot fugir d'ells- quan no tenim clars els nostres objectius vitals, sobre com viure la vida intensament sense ser capaços de gaudir-la. Una pel·lícula, en definitiva, sobre l'amor, el desig, la por, la soledat i el temor d'èsser un mateix.

Tot i reconeixent que té llacunes, moments fluixos i que fins i tot cau algunes vegades en els estereotips més grollers; el seu director aconsegueix emocionar-nos i apropar-nos fins un punt gairebé inesperat a un personatge tan genial com alhora complex.

Malgrat les nombroses crítiques que ha rebut, ha estat una important mostra de subjectivitat a partir del setè art.

I per què hem seleccionat concretament aquesta pel·lícula per a aprofundir en el setè saber necessari per a l'educació del futur, segons les propostes del gran pensador contemporani Edgar Morin?

Doncs perquè clarament es podia fer visible aquesta ceguesa del coneixement, entre l'error i la il·lusió d'un personatge tan polifacètic com en Gil de Viedma.

El mateix Morin considera que el problema del coneixement és, fonamentalment, el de l'organització, i textualment ens manifesta que "La causa profunda de l'error, no es troba ben bé en l'error de fet (falsa percepció), ni en l'error lògic (incoherència), sinó en el mode d'organització del nostre saber en un sistema d'idees, teories o ideologies".

Certament, tal i com diu Edgar Morin, l'error i la il·lusió parassiten la ment humana des de l'aparició de l'Homo Sapiens.

L'educació ha de mostrar que no existeix cap coneixement que no estigui amenaçat tant per l'error com per la il·lusió: tota percepció és una traducció i reconstrucció cerebral a partir d'estímul o signes captats i bé codificats pels sentits. Aquest coneixement suposa una interpretació, ja que la introducció del risc de l'error no és més que fruit de la subjectivitat.

Podríem pensar en eliminar aquest risc tot anul·lant l'afectivitat, però això és pràcticament impossible, doncs el desenvolupament de la intel·ligència és inseparable de l'afectivitat. Aquesta pot asfixiar el coneixement, però cal tenir en compte, sobretot, que també el pot enfortir. No hi ha un estat superior de la raó que domini l'emoció sinó que no és més que una espiral entre la intel·lectualitat i l'afectivitat.

Cap teoria científica està immunitzada contra l'error, i per tant, l'educació s'ha de centrar en identificar errors, il·lusions i cegueses; i per això la gran importància que acull el fet de saber introduir en el principi de la incertesa racional, una certa vigilància autocrítica.

Els paradigmes són inconscients, instauren les relacions; els axiomes en canvi, provoquen els conceptes, imposen els discursos. El gran paradigma bàsic del món occidental formulat per Descartes ha marcat una dissociació molt profunda, un pensament dualista i lògic... i a qui no ens sonen els binomis Objecte-Subjecte, Cos-Anima, Matèria-Esperit, Quantitatiu-Qualitatiu, Determinisme-Llibertat, ... entre un ampli ventall.

El paradigma determina la visió del món, i s'ha configurat una clara i infranquejable dualitat entre un món d'objectes sotmès a l'observació, experimentació i manipulació, i un món de subjectes preguntant-se per la seva existència, problemes de comunicació, de destí, entre d'altres. Un paradigma que per una banda provoca estimular la lucidesa mental, però per l'altra l'ocultació de molts altres pensaments.

A l'obra d'en Morin "Le paradigme perdu", complementa la seva ètica amb una antropologia pesimista; la seva afirmació central considera que l'home és un "sapiens-demens" o, en altres paraules, que l'humà -com a ésser que viu en la més pregona indeterminació- no ha de definir-se tan sols per la seva racionalitat sinó - i sobretot- per la seva dèria o estranya capacitat d'enamorar-se de les seves idees sense ser capaç de copsar el límit en què un concepte passa a ser un tòpic, o bé dit d'una altra manera una idea es torna un prejudici. En el humans, la "sapiència" i la "demència" no són separables. L'element cognitiu no es pot separar de la faceta existencial ni de l'emotiva... és com una mescla inseparable.

La idea del "sapiens-demens" no fa altra cosa que treure les conclusions més adients de la teoria del "cervell triúnic" de Mac Lean. Per aquest autor, l'home no està sotmès al control jeràrquic de la raó neocortical, sinó que en el cervell humà coexisteixen "tres cervells": el paleocòrtex reptilià -font de l'agressivitat i de les funcions primàries- que coexisteix amb el mesocòrtex de les aus i els antics mamífers -on regeix l'afectivitat i la memòria a llarg termini- i també amb neocòrtex, que es desenvolupa extraordinàriament en els humans i que seria l'element lògic i abstracte.

Si som coherents amb aquesta descripció del cervell, resultarà que l'home no té una sola personalitat sinó moltes, i per tant la seva personalitat no cristal·litza en un sol motlle sinó en diversos, que no sempre són tan senzills d'emergir. La nostra història no és només la història de la nostra raó, sinó també la de la nostra ceguesa; per tant la capacitat perquè ens senitem atrets per les nostres neurosis, per entestar-nos en l'absurd o per imaginar l'irreal, no és només un perill sinó que constitueix una gran oportunitat.

L'ètica de la comprensió sorgeix del fet de saber que l'home és, en ell mateix, un ésser no previsible, ni determinable, dotat d'un cervell que ens fa aptes per al millor i per al pitjor. La interferència entre la percepció real i els brots imaginaris no condueixen només a il·lusions i deliris, sinó també a una gran imaginació creadora.

C) APLICAR A NIVELL DIDÀCTIC

Per les seves característiques, pel seu contingut i per la cruesa d'algunes de les imatges, aquesta és una pel·lícula que forçosament ha d'anar dirigida a un públic adult i a partir de la qual es poden abastar diverses temàtiques, amb la finalitat que el seu visionat i posterior reflexió sigui molt més enriquidora.

En plantejem alguns d'ells, per tal de poder treballar més a fons, tot i que el criteri de l'educador o educadora permetran l'eixamplament de mirades:

- El subjecte i l'objecte de la creació artística
- El respecte envers la diversitat sexual
- Les expectatives vitals: èxits i renúncies
- L'amor i el sexe com a exponent de l'emocionalitat humana
- El diàleg i les relacions familiars
- El treball amb els conflictes interpersonals: l'autoconeixement i el control emocional
- El descobriment de la pròpia identitat
- Les relacions entre companys
- L'acceptació del pas del temps
- La complexitat en les relacions afectives
- La relació entre el cinema i la literatura

I un llarg etzètera que, depenent de l'animador del fòrum (professor d'Educació Artística, professora d'Ètica, monitor, ...) i del públic participant (alumnat de Batxillerat Artístic, alumnat de la ESO, alumnat d'Escola de Persones Adultes, ...), pot variar enormement el seu desplegament.

Per aprofundir qualsevol activitat de caire educatiu partint del visionat d'aquesta pel·lícula, resulta indispensable l'existència d'una àmplia fonamentació per part del responsable (artística, filosòfica, literària, històrica, moral, ètica, ...) per tal de poder eixamplar tant la formació conceptual com sobretot l'emocional de totes i cadascuna d'aquelles persones que estan visionant aquesta complexa i profunda pel·lícula.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

a) Corresponents a Edgar Morin:

Morin, E. (2001). Tenir el cap clar. Per organitzar els coneixements i aprendre a viure. Barcelona: Eds. La Campana.

Morin, E. (2000). Els set coneixements necessaris per a l'educació del futur. Barcelona: Centre Unesco de Catalunya

Morin, E. (1995). Els meus dimonis. Barcelona: Proa

b) Corresponents a l'obra literària de Jaime Gil de Viedma:

Gil de Viedma, J. (1952). Versos a Carlos Barral

Gil de Viedma, J. (1953). Según sentencia del tiempo

Gil de Viedma, J. (1959). Compañeros de viaje. Barcelona: Joaquim Horta

- Gil de Viedma, J. (1965). En favor de Venus
- Gil de Viedma, J. (1966). Moraldades
- Gil de Viedma, J. (1968). Poemas póstumos
- Gil de Viedma, J. (1969). Barcelona: Seix Barral, Colección particular
- Gil de Viedma, J. (1974). Diario del artista seriamente enfermo.
- Gil de Viedma, J. (1980). El pie de la letra: Ensayos 1955-1979. Antología Poética.
Barcelona: Alianza
- Gil de Viedma, J. (1982). Las personas del verbo. Barcelona: Seix Barral